

Queer telesa v elektronskih medijih

Queer telo in identitetne dileme sodobnosti

Telo je v zadnjem času postalo predmet burnih razprav, toda v nasprotju s feminističnimi stališči iz sedemdesetih let, ki so se sklicevala predvsem na »telesnost«, so v središču poststrukturalistično-feminističnega postopka dekonstrukcije telesna snovnost, telo in spol, njune tehnologije, postavitve in nastopi. Marie-Luise Angerer meni, da se »v razsrediščanju giblivosti, osamitve in povezanosti, bližine in oddaljenosti, monologa in multiloga razodevajo nove upodobitve, ki preoblikujejo telo, njegovo površino in njegova besedila, ki opisujejo in zapisujejo njegove spolne in druge identitete. Na potezi so drugi načini zaznave, ki izdelujejo nove mejne črte – med notranjim in zunanjim, med lastnim telesom in telesom drugega, med ženskim in moškim, med človekom in strojem.«¹

Pod pritiskom tehnološke transformacije sveta so se pogledi na telo in koncepti spola temeljito spremenili. Telo je v razmerju do novih tehnologij niz spremenljivk, iz katerih lahko vsakdo ustvari svojo identiteto. Identiteta v kiberprostoru, denimo, pomeni presek videza, spola, družbenega razreda, ideoloških vrednot in stanj zavesti.² Za Tereso de Lauretis spol ni v lasti teles oziroma nečesa, kar naj bi primarno eksistiralo v človeških bitjih, ampak je produkt in proces različnih tehnologij, institucionalnih diskurzov, epistemologij in kritičnih praks, kot tudi praks vsakdanjega življenja.³ Postmoderna igra s fluidnimi identitetami je ena osrednjih reprezentacij sodobnih umetnosti – ZF filma, videa, kiberpanka, body-arta ipd. Priča smo številnim različnim diskurzivnim oblikam, žanrom, strategijam delovanja, socialnim plastem, estetikam (množična, pop, elitna kultura itd.). Kriza originala v postmoderni ustreza krizi identitete. Postmoderni subjekt razpolaga s spremenljivo identiteto in s terminalnim telesom. Ni centriran, temveč ravna s svojo identiteto kot z obrobno napravo.⁴

¹ Marie-Luise Angerer., *The body of gender: Telesa, spoli, identitete*; v: *Audio-vizualni mediji in identitete* (ur. Melita Zajc), Slovenska kinoteka, Ljubljana 1996, str. 63–76.

² Peter Weibel, *Identiteta v času tehnnotransformacije*; v: *Audio-vizualni mediji in identitete* (ur. Melita Zajc), Slovenska kinoteka, Ljubljana 1996, str. 39–51.³ V projekt so bile vključene Hrvaška, Češka, Poljska, nekdanja Vzhodna Nemčija, Srbija, Črna gora, Slovaška in Ukrajina.

³ Teresa de Lauretis, *Technologies of Gender*, Indiana University Press, Bloomington in Indianapolis 1987.

⁴ Peter Weibel, *Identiteta v času tehnnotransformacije*; v: *Audio-vizualni mediji in identitete* (ur. Melita Zajc), Slovenska kinoteka, Ljubljana 1996, str. 39–51.

⁵ Queer identitete so ne samo različne spolne identitete, kot so lezbična, gejevska, heteroseksualna, pač pa tudi neidentitete, t.i. ostanki identitet, tiste, ki doslej niso bile umeščene nikamor (transgenderji, transseksualci, biseksualci, transvestiti ...)

⁶ Suzana Tratnik, *Queer: teorija in politika spolnega izobčenstva*, v: ČKZ št. 177: *Gejevske in lezbične študije* (ur. Nataša Velikonja), Študentska založba, Ljubljana 1995, str. 63–75.

⁷ Nataša Velikonja, *Akadska devetdeseta: Judith Butler, Lesbo*, Ljubljana 1998.

Kaj so queer telesa in kako so reprezentirana v elektronskih medijih? Pri analizi sem izhajala iz naslednjih vprašanj: če sta spola fiksirana, ali to pomeni, da sta naše besedilo? Kakšen je vpliv sodobnih tehnologij na naznačitev spola, na njegovo redefiniranje? Če je telo izvorno besedilo, osnovna skica, ki je lingvistično določeno in zmanipulirano s kulturološko vsiljenimi znaki in podobami, kaj se dogaja z odsotnim telesom, tistim, ki v takšnih družbenih konstrukcijah ni udeleženo, ki je onkraj družbenih konceptov spola in iz njega izpeljanih spolnih vlog?

Queer teorija⁵ s svojimi koncepti išče odgovore na tovrstna vprašanja, saj izhaja iz teze, da ne obstajata samo dva spola oziroma seksualnosti; ne spol ne seksualnost nista naravni,

temveč sta družbeno konstruirani kategoriji, ki v različnih družbenih kontekstih privzemata različne pomeni. Spolne in seksualne identitete so rezultat norm in njihovih učinkov. Queer teorija ne razrešuje le nasprotja moško/žensko, ampak tudi heteroseksualno/homoseksualno. Gre za premik k moderni analizi konstrukcije spola in spolnosti, ki v družbeni prostor vnaša hibridne, heterogene, razrahljane identitete ter tako opozarja na krizo identitete, ki je posledica togih heteronormativov.⁶

Pri konstrukciji queer teorije je pomembno vlogo odigrala Judith Butler s svojo artikulacijo smisla lezbične karakterizacije kot mogoče kategorije. Opozorila je, da lezbištvo ne izraža notranje esence, temveč opozicijo dominantnim oblikam spola. V delu *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (1990) meni, da je družbeni spol simbolna forma javnega delovanja, katerega potek nam omogoča, da se prepoznamo kot želeči in želeni subjekti. Glede na teatralno metaforo je družbeni spol videti krhek, začasen, nestabilen, bolj vsota pojavljanj kot izraz poenotenja. Družbeni spol je predvsem dejanje pomena ali reprezentacije, to pa pomeni, da je spol stvar izbire. Judith Butler analizira kategorije spola, želje in seksualnosti kot oblike kulturnega izraza, kot vrste teatra identitetne improvizacije, razgrajuje pojem spolne identitete, kot jo proizvaja binarni heteroseksualni okvir, osvetljuje odnose moči, ki vzpostavljajo heteroseksualnost kot institucijo in išče znotraj nje same subverzivne možnosti, ki jih omogoča seksualni nered. Institucionalizirana in naturalizirana heteroseksualnost zahteva in obenem proizvaja enodimenzionalnost spolov, bipolarnost seksualnosti ter gradi meje možnosti želje. Etablirana, heteroseksualna kulturna matrica, skozi katero se gradi spolna identiteta, tudi zahteva, da nekatere identitete preprosto ne obstajajo. Tak odnos moči, ki ga tovrstne zahteve ustvarjajo, poskušajo nekonformne seksualne manjšine ovreči.⁷

Telo, spol in tehnologija

Telesa so prostor pomembnih spekulacij o mejah in omejitvah ter možnostih tehnologije, k čemur je bistveno pripomogel prav razvoj novih tehnologij: medicinske protetike, genetskega inženiringa, virtualne resničnosti, računalniškega oblikovanja in umetne reprodukcije. Tehnologija je radikalno spremenila naše razumevanje spolno določenega telesa. Spol(nost) je danes mogoče konceptualizirati v smislu protetičnega utelešenja. Tako je, denimo, spolni pripomoček dildo na simbolni ravni domiselno orodje, s pomočjo katerega je mogoče

izpeljati queer dekonstrukcijo homoseksualnosti. Imaginarij sveta plastičnih pripomočkov simbolno uteleša dekonstrukcijo »narave« spolnih razlik.

Tehnologije kot organizirani sistemi proizvajajo niz produktov, učinkov, reprezentacij in artefaktov, predvsem pa vzdržujejo hierarhične družbene odnose. V tem pogledu lahko spol definiramo takole: spol je organiziran sistem upravljanja in kontrole, kar producira in reproducira klasifikacije in hierarhične distinkcije med maskuliniteto in feminilnostjo. Spol je sistem reprezentacije, ki pripisuje pomen in vrednote posamezniku in v družbi. Spol je konceptualiziran kot tehnologija, ki med drugim proizvaja moške in ženske in kot artefakt oziroma produkt razširjene kulturne in epistemološke logike, ki razvija binarne opozicije, ki služijo za strukturiranje hierarhične socialne relacije med moškimi in ženskami. Tako lahko razumemo termin tehnologija na dva načina: v ožjem pomenu kot stroje, orodja, priprave, v širšem, družbenopomenskem pomenu, pa je tehnologija produkcijski sistem, ki omogoča, da lahko vidimo, kako distinkcije zadevajo spol, prav tako kot tiste, ki zadevajo raso, narod, razred, seksualnost in ki so same zase produkti oziroma artefakti tehnologije, ki jo je Foucault opredelil kot družbeno.

Živimo v svetu, ki je konstituiran, kot to imenuje Donna Haraway, »s strašljivimi novimi informacijskimi mrežami dominacije, ki označujejo gibanje od organske, industrijske družbe, k polimorfni, informacijski družbi«. Po Lyotardu se ta nova informacijska družba sestoji iz mikroelektronskih tehnologij, ki so povsod, in kljub temu je njihovo notranje delovanje nevidno, s čimer stroji in upravljalsko delo razvijajo in razširjajo njihovo lastno mikropolitico. Nove tehnologije so čiste, lahke, prenosljive, miniaturne; animirajo naše vsakdanje življenje tako pri delu kot pri zabavi in pri vsem, kar je vmes. Po mnenju Donne Haraway si feministke ne morejo privoščiti ostati zunaj te tehnološke igrice, če želijo, da bi bila prihodnost videti drugačna. Narava, kultura in odnos človek/stroj morajo biti na novo premišljeni. Spol v kiberprostoru lahko pojmujeemo kot možnost premika onstran binarne opozicije med maskuliniteto in feminilnostjo oziroma kot boj za vzpostavitev novega spolnega sistema, sistema, ki bo osvobodil ženske in doslej zamolčane spolne identitete.⁸

Telo in koda

Vzemimo za primer spolno identiteto v prostoru virtualne resničnosti: kiberprostor omogoča subjektu, da privzame poljubno spolno identiteto. Takšna spremenljivost oziroma nestalna identiteta razkriva neskladje med določenostjo spola in njegovimi biološkimi funkcijami, iz česar lahko povzamemo, da spol ni določen biološko, temveč družbeno.

Jezik kiberprostora je omejen na materialne elemente, ki potujejo skozi informacijske kanale. Pri tem je pomembno, kako telesa vpisujejo te informacije in kako jih vpiše kdorkoli ali česarkoli, kar se nahaja v zapisu kiberprostora.

Internet, najbolj prepusten informacijski kanal kiberprostora, je decentralizirani komunikacijski sistem, ki omogoča osebam kateregakoli spola, spolne preference, starosti, rasne in etnične pripadnosti, da s pomočjo globalne informacijske mreže iščejo virtualno seksualno zvezo z drugimi oblikovalci identitete. Individualna telesa so tako komponente fuzije med človekom in računalnikom. V kiberprostoru so avtomatizirane operacije neodvisne od subjektivne presoje. Tako postaja telo komandno/kontrolna naprava, transportirana v zapisano kodo.

⁹ Prav tam.

¹⁰ Sue Ellen Case, *The Domain Matrix: Performing Lesbian at the End of Print Culture*, Indiana University Press, Bloomington in Indianapolis 1996.

Soudeleženi smo v procesih ponavljanja in v spominskih mehanizmi, ki reproducirajo mehanizirano kulturo.

Če sledimo Deleuzu in Guattariju, ki pravita, da telo nima spola oziroma da je spol projekcija družbenih silnic na telo, lahko povzamemo, da telo ni primarno določeno s svojimi funkcijami, organi, simptomi ali spolom. Namesto tega je telo primarno kinetično, konstituirano skozi njegovo zmožnost za medsebojno povezovanje z drugimi telesi. Računalniška mreža igra prenosnika vplivov skozi telesa in med njimi. Naše identitete so neomejene z močjo naše imaginacije.⁹

Kiberqueer

»Videti je, da ves svet, tako v feministični

kot v queer teoriji, ni več oder, temveč ekran.¹⁰

Sue-Ellen Case

Dostop do kiberprostora omogoča možnost uporabe računalnika, modema, telefonskega priključka in priklopa na internet. Ta sredstva pa niso enakomerno dostopna in razporejena med različne skupine lezbijk, gejev, transgenderjev, queerov ... Ko analiziramo kiberqueer prostore na informacijski mreži, se moramo zavedati, da ti ne pomenijo velikega števila drugih, v tem primeru nevidnih, pripadnikov različnih spolnih identitet po svetu, zato ostaja nešteto socio-ekonomskih vprašanj, ki zadevajo konzumiranje kiberqueer prostora, dokaj nejasnih in brez pravih odgovorov.

Ko poskušamo odgovoriti na vprašanje, kakšen je družbeni, politični in ekonomski pomen kiberqueer prostora, je bistveno to, da ta omogoča branje lezbičnega/gejevskega/transgenderkega/queer jaza v okviru politike reprezentacij in aktivizma, ki se spopada z družbeno homofobijo. Kiberqueer prostore lahko tako razumemo kot točke upora proti »normalnosti« heteroseksualnosti oziroma proti heteroseksizmu.

Skupna tema pri študijah kiberqueer prostora je odnos med seksualnostjo in prostorom, kjer je prostor mišljen kot arena, ki je dostopna z računalniško posredovanimi interakcijami. Kiberqueer prostori so novi prostori, v katerih lahko lezbijke, geji, transgenderji ali queeri najdejo svoje mesto, prostori, ki lahko služijo kot kompenzacija za družbeno ali geografsko izolacijo seksualnih manjšin, saj poenostavljajo kontakte med posamezniki. Pri tem je konstrukcija identitete ključna tematika kiberqueer študijev. Pomen novega prostora je ta, da je kontekstualni oris za ustvarjanje novih verzij jaza. Možnost anonimnosti in izostanek *face-to-face* socialnih kontaktov na medmrežju omogoča lažjo izpeljavo razkritja svoje spolne identitete (*coming-outa*), tako pa se spreminja tudi predstava o tem, kaj pomeni biti homoseksualec.

Nekatere teoretičarke, med njimi Judith Butler in Eve K. Sedgwick, menijo, da je queer identiteta lahko interpretirana kot način, ki vključuje vse nenormativne seksualnosti kot identitete in sočasno omogoča brisanje povezav med seksualnostjo in spolom. Postmodernistična

ideja o fluidnosti identitet je za kiberprostor še kako aktualna; maksima, da si »v kiberprostoru lahko kdorkoli, da si lahko tisto, kar želiš biti«, to idejo o variabilnosti identitet samo potrjuje. Tako nastaja vtis, da je kiberprostor postmoderno okolje *par excellence*, ne glede na to, ali so uporabniki le-tega heteroseksualci ali homoseksualci, transgenderji ipd.¹¹

Kiberfeminizem

Kiberfeminizem išče odgovore na vprašanje, kako lahko imaginarij kiberkulture vpliva na spreminjanje kodov in opisov spolnih in kulturnih identitet. Vendar je definicija, kaj kiberfeminizem sploh je, zelo izmuzljiva oziroma težko določljiva. Ko govorimo o post ali kiber feminizmu, se zdi, kot da gre za nekaj povsem novega, za nekaj, kar ni združljivo z nobeno izmed prejšnjih feminističnih tradicij. Za koncepte postfeminizma je značilen premik onkraj oziroma izza feminizma, kot smo ga poznali doslej, in to celo do te mere, da se zdi postfeminizem nekakšna antiteza klasičnih feminizmov, kot je nekoč zapisala ameriška kontroverzna esejistka Camilla Paglia. Doberšen del drugega vala feminizma je bil obremenjen s sporno ekofeministično ideologijo o »*starodavni identiteti narave kot zaščitniške matere*«, z ideologijo, ki je bila namenjenadokazovanju globoke povezanosti feminističnega pogleda z ekološkim. Ekofeministke so bile prepričane, da je »*nekontrolirano razraščanje povezanosti med kapitalizmom in tehnologijo, na eni strani, in napredkom na drugi*« skrčilo pomen tako narave kot žensk. Zagovarjale so politični pomen obnavljanja obojega, naravnega in žensko/materinskega. Tako sta Maria Mies in Vandana Shiva trdili, da imajo ženske »*globoko in posebno razumevanje*« za povezavo med patriarhalnim in ekološkim nasiljem.¹²

Prepoznanje različnih vplivov tehnologije na posameznikovo življenje (tudi na življenje žensk) je povzročilo, da so sodobne feministke zavzele distanco do domnevne feministične tehnofobije. Donna Haraway je v nasprotju z ekofeminističnim paradoksalnim razmišljanjem v teorijo uvedla podobo kiborga – »*kibernetični organizem, hibrid med strojem in organizmom, nekaj, kar je bitje družbene realnosti v enaki meri kot bitje fikcije*«. S pomočjo kiborga je artikulirala dve bistveni doktrini: zavračanje univerzalne teorije in nadomestitev demonologije v povezavi s tehnologijo. Donna Haraway svoj model kiborga pojasnjuje takole: »*Na koncu dvajsetega stoletja smo vsi mi himere, teoretični in fabricirani hibridi strojev in organizmov. Vsi smo kiborgi.*« S tem, ko pravi, da je raje kiborg kot boginja, začrta jasno distinkcijo do ekofeministične perspektive.¹³

Zamenjava spiritualnega ekofeminizma za postmoderni kiberfeminizem označuje celo vrsto sprememb, značilnih za feminizem osemdesetih in devetdesetih let. Premik od Carolyn Merchant, ki je bila leta 1980 trdno prepričana, da simultani razvoj ženskega in ekološkega gibanja odslkava nekatere notranje povezave med njunimi prizadevanji, do Sadie Plant, ki deset let pozneje meni, da »silicijevo« in žensko osvobajanje sledita razvoju drug drugega, je več kot očitni dokaz teh sprememb. Razlika med tema dvema pozicijama je razlika med ekofeministično in kiberfeministično perspektivo.

Kiborg Donna Haraway velja za ikono sodobnega feminizma. Nekatere feministke (na primer Carole Stabile) temu modelu niso ravno naklonjene, saj menijo, da političnost tako

¹¹ Nina Wakeford, *Networking Women and Grrrls with Information/Communication Technology*, v: *Gender and Technology in Everyday Life* (ur. Jennifer Terry in Melodie Calvert), Routledge, London in New York 1997, str. 51–67.

¹² Carolyn Merchant, *Women and Ecology*, v: *Feminisms* (ur. Sandra Kemp in Judith Squires), Oxford University Press, Oxford in New York 1997, str. 472–474.

¹³ Donna J. Haraway, *Opice, kiborgi in ženske*, ŠOU, Študentska založba, Ljubljana 1999.

postaja zgolj forma diskurzivnega spopada, značilnega za intelektualne kroge. Harawayevi očitajo nazadnjaštvo in elitizem. Spet druge (Elizabeth Wilson) vidijo estetizacijo sodobne politike spolov povsem drugače. Prepričane so, da kiborg-feministkam ni treba narediti ničesar, da bi bile videti politične, saj je to, kar pomeni model kiborga, zadosten porok za njihovo političnost.

Kiberfeminizem pomeni vrsto aktivnosti, ki nove tehnologije uporabljajo v vsebinskem in praktičnem pomenu. Tako so lahko informacijske tehnologije sredstvo za ukvarjanje s politiko spolov, s popularno kulturo ali s seksualnostjo v umetnosti, teoriji in v aktivizmu. Za Sadie Plant je kiberfeminizem diskurzivni model, ki temelji na kiberpanku, etimologiji, feminističnih umetniških projektih ipd. Po njenem mnenju je kiberfeminizem definirati kot nujni revolt sistema, ki vključuje ženske in računalnike proti svetovnemu nadzoru in materialistični realnosti patriarhata, ki si jih še vedno prizadeva podrediti. Skratka, gre za alianso žensk in strojev proti njihovim gospodarjem.

Podobno utopično vizijo revolta lahko zasledimo tudi v kiberfeminističnem manifestu (VNS Matrix's Cyberfeminist Manifesto) za 21. stoletje: *me smo virus nereda novega sveta/ saboterke ideologije velikega daddyja/ klitoris je direktna povezava z matriko.*

Spet drugo razlago nam ponuja teoretičarka Rosi Braidotti:

»Kiberfeminizem mora kultivirati kulturo užitka... Ženske morajo prevzeti ples skozi kiberprostor, če si želijo zagotoviti, da kavboji joy-stick ne bodo reproducirali nedvoumne faličnosti pod krinko množstva.«¹⁴

Donna Haraway meni:

»...če imajo feministke kakršnokoli možnost vzpostavitve pojmov za politiko tehnološko, verjamem, da moramo transformirati prezrte metafore tako organskih kot tudi tehnoloških vizij, jih postaviti na vidno mesto specifičnega pozicioniranja, kajti to je edina mogoča prispodoba za antirasistično feministično znanstveno in politično vednost.«

Danes se v kiberfeminističnih krogih feminizem sedemdesetih pogosto označuje kot zastarel, monumentalen, preveč politično korekten, esencialističen, antitehnološki, aseksualen in povsem nerelevanten za nove okoliščine, povezane z novimi tehnologijami. Ironija je v tem, da v praksi ravno kiberfeminizem povzema številne strategije avantgardnih feminističnih gibanj – separatizem (ta se kaže v izključno ženskih straneh na internetu, ženskih chat kanalih, ženskih mrežah itn.), feministično kulturno, socialno in lingvistično teorijo in analizo, kreacijo novih ženskih podob na Mreži ipd.

Eden najpopularnejših trendov sodobnega kiberfeminizma je val, imenovan *cybergirlizem*. Sem sodijo ženske skupine z imeni, kot so: *webgrrls*, *riot grrls*, *guerilla girls*, *bad grrls*, *net chicks*, *geekgirls*, *nerdgrrls* itn. Carla Sinclair in RosieX (ustanoviteljica *geekgirl* na spletnih straneh) menita:

»Grrrl strani ustvarjajo ženske, ki naslavljajo svoje teme in zahteve na način, ki ne prikazuje žensk kot žrtev. Grrrls sprejemajo odgovornost nase – one ne krivijo moških,

namesto tega se raje usmerjajo na možnosti, ki bi izboljšale njih same, jih naredile močnejše. Grrrls uživajo v svoji ženskosti, hkrati pa se požvižgajo nanjo.» RosieX dodaja: »Menim, da ideja izvira iz stare feministične retorike, ki si je prizadevala poenotiti vse ženske misleč, da gre pri vseh za ista hotenja, potrebe, želje ... To preprosto ni sprejemljivo za ženske, ki uporabljajo internet ... Geekgirls so v glavnem nekakšen hardcore na medmrežju. To so determinirane posameznice, ki preprosto ljubijo računalnike – stroji niso le njihovi prijatelji, temveč kanali v svet umetnosti, politike, zabave, magije. Biti dekle pomeni zame biti geekgirl.«

Kot rade poudarjajo kiberfeministične teoretičarke, je ironično, parodično, humorno, jezno ali celo agresivno delo omenjenih ženskih skupin na Mreži pomembna manifestacija nove subjektivne in kulturne ženske reprezentacije v kiberprostoru. Kiberpank, protidiskriminacijski projekti, seksualni ekshibicionizem, transgenderski eksperimenti, lezbični separatizem, medicinska samopomoč, umetniška samopromocija in podobno so tipične dejavnosti *cybergrrlizma*. Bistvena pomanjkljivost tovrstnih iniciativ je stališče »vse, kar želiš biti in kar počneš v kiberprostoru, je kul«, stališče, ki ne reflektira pravega položaja žensk na medmrežju, ki ni politično kritično in ki privoli v antiteoretično retoriko; tovrstne ženske aktivnosti težijo predvsem k neposrednemu izražanju idej skozi njihovo umetnost in k interaktivnim praksam. Posledica takšnega pristopa so pogosto nepremišljeno povzete seksistične in stereotipizirane podobe žensk, pobrane iz populističnih množičnih medijev, ki so brez vsakršne analize ali kritične rekontekstualizacije (hiperseksualizirani ženski kiborgi, neumni ženski liki iz risank ipd.).

Stereotip, da s(m)o ženske tehnofobične, ostaja močno prisoten v družbeni zavesti. Številne kiberfeministke se zaradi tega zatekajo v drugo skrajnost, v tehnoutopična pričakovanja, misleč, da bo novi elektronski medij omogočil ženskam v kiberprostoru nove začetke kreiranja jezikov, programov, platform, podob, fluidnih identitet ... Takšen netutopizem promovira kiberprostor kot svobodno področje, kjer posameznikov »pravi« spol, starost, spolna usmeritev, socialni položaj, rasa ... nimajo več nikakršne vloge. Pri tem pa pozablja, da novi mediji eksistirajo pod vplivi vzpostavljenega socialnega ogrođja, ki je utelešeno v ekonomskih, političnih in kulturnih okoljih, ki so še zmeraj globoko seksistična in rasistična. Tako Mreža ni in ne more biti utopija, kjer ni spolov, pač pa le socialni zapis teles, spolov, starosti, ekonomij, socialnih razredov in ras.

Povezava terminov *kiber* in *feminizem* ustvarja temeljno novo formacijo v zgodovini feminizmov in v zgodovini e-medijev (elektronskih medijev). Vsak sestavni del tega termina nujno oblikuje pomen drugega. Feminizem oziroma feminizmi so bili razumljeni kot historično in sodobno transnacionalno gibanje za pravice in osvoboditev žensk, ki jih je omogočal ženski aktivizem na lokalnih in nacionalnih ravneh ter na transnacionalni ravni. Kiberfeminizem bi lahko pomenil načine povezav zgodovinskih in filozofskih praks feminizma s sodobnimi feminističnimi projekti in mrežami tako na medmrežju kot tudi zunaj njega. Tako bi za mnoge lahko pomenil vstop v feministični prostor. Več ko bo informacij iz Mreže neposredno povezanih z vsakdanjim življenjem in aktivizmom in bo v kontekstu z aktualno politiko, učinkovitejši bo pri povezovanju in mobilizaciji ljudi (lep primer za to trditev je mreža *Zamir Network*, ki je zaradi vojne v Jugoslaviji povezala mirovniške aktivistke in aktiviste iz Hrvaške, Srbije, Slovenije in Bosne). Dokler se bo kiberfeminizem izogibal škodljivim napakam izključevanja, lezbofobiji, slepi politični korektnosti in rasizmu, ki so pogosto bili del feministične misli in strategij v preteklosti, tako dolgo bo lahko uspešno peljal svoje delo naprej.

¹⁵ Faith Wilding, , *Where is the Feminism in Cyberfeminism?*; v reviji *n.paradoxa*, št. 2 (ur. Katy Deepwell), London 1998, str. 6–12.

¹⁶ Marina Gržinić, *Rekonstruirana fikcija*, ŠOU, Študentska založba, Ljubljana 1997, str. 78–82.

¹⁷ V kompilaciji videospotov Borghesia z naslovom *Triumf želje* (iz videoarhiva Foruma) zasledimo vrsto gejevskih in transvestitskih podob ter simbolov, ki eksplicitno reprezentirajo istospolne identitete in tematizirajo drugačne življenjske stile. *Poppers*, animirani videostrip, ki je nastal z računalniško obdelavo likov črnih underground in pornografskih stripov, plakatov in simbolov, je primer takšnega videa. Borghesia je uporabila tudi historično gejevsko stripovsko ikono *Tom of Finland*, ki zaradi svoje razširjenosti in popularnosti pomeni transnacionalno gejevsko identifikacijsko kodo in kultni simbol gejevske subkulture.

V videu *Ona* gre za prikaz transvestitov in androginov, za namigovanje na »perverzno« spolnost, spolni fetišizem, S/M seks in podobno. Prek podob androginov Borghesia reprezentira podobo deklislo-fantovske seksualne persone ter na ta način uvaja v video pretanjeni seksualni simbolizem, nekakšen transseksualni svet, ki je neodvisen od ustreznih distribucij in atribucij spolov; androgin je oboje, moški in ženska obenem, idejni hermafrodit oziroma dvospolno bitje, ki poskuša zapolniti prazne, vmesne prostore med spoloma in premagati kulturološko vsiljeno in hormonsko definirano podobo spolov ter nevtralizirati družbene napetosti znotraj vlog in spolov.

Video *Venceremos* je svojevrsten videoarhiv, saj prikazuje zgodovino ljubljanske alternativne scene, od pank obdobja do nastanka alternativnih gibanj – gejevskega, mirovnega in feminističnega. V njem lahko, denimo, vidimo logotipe gejevske sekcije Škuc-Magnus in feministične sekcije Škuc-Lilit (lezbična sekcija Škuc-LL ob nastanku videa še ni bila ustanovljena). Homoerotične podobe pri skupini Borghesia najdemo tudi že v njihovih najzgodnejših videospotih, zbranih na kompilaciji *Tako mladi* iz leta 1984 (video *On* prikazuje S/M in homoerotične reprezentacije).

Dostop do interneta je še zmeraj privilegij in je za mnoge tako rekoč nedosegljiv. PC je lahko poleg vsega drugega precej »politična igračka«, saj ravno internet omogoča distribucijo vseh vrst informacij, tudi političnih zahtev, na primer. Na medmrežju imajo feministične pobude novo, transnacionalno občinstvo; to pa je tisto, zaradi česar bi kiberfeminizem mnogim lahko pomenil vstop v feministični diskurz in v feministični aktivizem. Zato tudi ni in ne more biti vseeno, ali se bo kiberfeministkam uspelo otresti škodljivih napak feminizmov iz preteklosti ali ne. Za kiberfeministke je reinterpretacija pretekle feministične analize, kritike in strategij nujna. Pa ne samo reinterpretacija že videnega, pač pa tudi vzpostavljanje novih tem – teorije vizibilnosti seksualnih razlik na Mreži, analize spolnih reprezentacij, kiberseksa, seksističnih reprezentacij žensk v kiberprostoru, obravnav nevarnosti fetišistične želje po informaciji in analize paranoj, povezanih z novimi tehnologijami, študij o razlikah med moškimi in ženskimi programerji in hekerji, raziskav o feminističnih in lezbičnih elektronskih umetniških strategijah, feminističnih modelih tehnološkega izobraževanja ipd. Kiberfeministke imajo zgodovinsko priložnost ustvariti povsem nove feministične teorije in prakse, ki bodo skladne s kompleksnostjo novih družbenih, kulturnih in ekonomskih razmer, povezanih z globalnimi tehnologijami. Pri tem je bistveno, da ne zanemarijo kritičnega pristopa tako do utopičnih kot tudi do mitičnih konstrukcij in feminizmov na Mreži.¹⁵

Prve queer reprezentacije v videu in spektakelske homoerotične podobe v elektronskih medijih v Sloveniji

Video je v osemdesetih reflektiral predvsem dve področji: telo v povezavi s seksualnostjo in zgodovino v povezavi s politiko. To dogajanje v videoumetnosti je bilo povezano z razvojem civilnih družbenih gibanj – gejevskim, feminističnim, lezbičnim in mirovniškim –, ki so se v slovenskem prostoru vzpostavila sredi osemdesetih. Pri tem so tako imenovane »deviantne« neheteroseksualne izbire pomenile politično pozicioniranje seksualnega v socializmu.¹⁶

Primer vnosa marginalnih seksualnih identitet v videoustvarjalnost je glasbena in multimedijska skupina Borghesia¹⁷ (Zemira Alajbegović, Neven Korda, Aldo Ivančič in Dario Sereval). Skupina je svojo izraznost gradila na kombinaciji

tehno glasbe, tekstualne kritičnosti, psihadelike in vsebin z družbenega roba.¹⁸

V devetdesetih je v Sloveniji, podobno kot na Zahodu, po zaslugi MTV, prišlo do komercializacije queer podob v medijih. Jezik androgine pojavnosti (Madonna, Michael Jackson in drugi) je odkrito namigoval na homoerotiko. Madonna je s svojim teatrom identitet veliko pripomogla k tako imenovani lesbinizaciji ženskih podob, k procesu, ki vključuje tako estetiko kot politiko telesa. Na prvi pogled je bilo videti, da je lezbilstvo (v)stopilo v novo obdobje kulturne vizibilnosti. Podrobnejša analiza te eksplozije lezbičnih reprezentacij v devetdesetih pa pokaže, da gre v resnici za ugajanje, za tako imenovani lezbični šik, in da se s tem subkulturno jedro razblinja. Če parafraziram Lauro Cottingham, gre za to, da »podobe in zgodbe, ki odlikujejo lezbijke in ki so se prej ustvarjale in razpečevale skorajda izključno v lezbičnih skupnostih, zdaj krožijo v nelezbičnih kontekstih ... Lezbični šik – kot široka paleta, sestavljena iz ločenih, a medsebojno odvisnih instanc kulturnih aktivnosti in reprezentacij – hkrati potrjuje in zanika materialni obstoj lezbilstva in lezbičnih življenj. Številne reprezentacije pravzaprav dobesedno zaigrajo preprost ritual izginjanja, v katerem je lezbijka sprva prisotna in nato izločena, spreobrnjena v heteroseksualno žensko in/ali kako drugače izbrisana ...«¹⁹

Primer spektakelske medijske reprezentacije transvestizma v Sloveniji je čedalje pogostejša prisotnost skupine transvestitov, ki je kulturo *drag queenov* razvila v ljubljanskem klubu K4 (nedeljski *Roza disko*). Transvestiti Salomé, Elena, Emanuelle, Emperatriz, Daphne in drugi redno nastopajo v udarnih, običajno zabavnih terminih programov TV Slovenije, Kanala A, POP TV, TV3 itn.

Videti je, da v osemdesetih letih spolitizirane seksualne in spolne identitete vstopajo v sodobne slovenske medije predvsem skozi dimenzijo šika, ne pa tudi skozi raven artikulacije političnih in civilnih zahtev po odpravi diskriminacije. Pozornost, ki jo slovenske TV postaje namenjajo transvestiji, lahko uvrstimo v serijo distanciranih pogledov na svobodo drugačnih, ki je lahko svoboda le, dokler sprošča in čudi avditorij. Nastopanje omenjenih slovenskih transvestitov v *Tedniku*, *Studiu City*, v oddajah *Odklop*, *Brez zapor* in *Super pop* so kratkotrajni skeči, ki niso niti v funkciji informiranja niti reflektiranja, temveč so veliko bolj namenjeni od konkurenčnega medija hitrejšemu nizanju slik, podob, reprezentacij nekega spektakularnega sveta.²⁰

Povsem drugače je takrat, ko bi TV morala prikazati politične reprezentacije gejev, lezbijk in drugih queerov. Lep primer je prikaz Mistra geja Slovenije za leto 1998. V oddaji *Studio City* je šlo za poskus umeščanja tega dogodka v izključno zabavljaki kontekst: novinar je Mistru geju postavljajl vprašanja, povezana z njegovim spolnim življenjem, medtem ko je kamera vztrajno počivala na njegovem mednožju, s čimer je še dodatno poudarila stereotipne predstave o gejih kot seksualnih uživačih *par excellence*, brez možnosti, da bi gledalec lahko prepoznal kakršnokoli družbeno subverzivnost podobe, kakršenkoli politični naboj, ki ga simbolizira takšna javna reprezentacija. Gledalec je tako dobil še eno v vrsti enostranskih, tendencioznih in popačenih predstav o gejih in drugačnih spolnih identitetah.

Korektna TV reprezentacija gejev je ponavadi povezana z vprašanjem aidsa. V eni izmed oddaj *Polnočni klub* je nastopil gejevski aktivist, ki je spregovoril o problemu okužbe z

¹⁸ Marina Gržinić, *Rekonstruirana fikcija*, ŠOU, Študentska založba, Ljubljana 1997, str. 78–82.

¹⁹ Laura Cottingham, *Biti lezbijka je tako šik... da pravzaprav sploh nismo več lezbijke*; v: ČKZ št. 185: *Nelagodje doma: homoseksualnost na ulici* (ur. Nataša Velikonja), Študentska založba, Ljubljana 1997, str. 179–212

²⁰ Nataša Velikonja, *Pragmatični zakon; v: Teorija in praksa*, št. 4 (ur. Igor Lukšič), FDV Ljubljana 1997, str. 654–673

²¹ Informacije o lezbični skupini ŠKUC-LL, o lezbični založbi Škuc-Vizibilija, o socialnih in političnih projektih ter o lezbični socialni, politični in kulturni reviji Lesbo so dostopne tudi na Internetu: <http://www.ljudmila.org/lesbo>; slovenski queer direktorij: <http://www.ljudmila.org/siqrd>; slovenska chat kanala na internetu: #gay, si in #lesbian.si.

²² Tatjana Greif (1999): *Istospolna usmerjenost - integralni del demokratične družbe*, Ljubljana, Lesbo.

virusom HIV. Vprašanje, ki se pri tem ponuja samo po sebi, je, zakaj je korektnost TV reprezentacij queer identitet v večini primerov povezana z neko izjemno travmatično stigmo, kot je v tem primeru aids?

Reprezentacija političnih zahtev lezbijk v (elektronskih) medijih je še bolj problematična kot reprezentacija gejev ali transvestitov; stopnja vizibilnosti lezbijk je v slovenskem družbenem okolju neprimerno manjša od družbene vizibilnosti gejev. Neprepoznavnost lezbične kulture in lezbičnega življenjskega stila je pogosto tudi posledica negativnega odnosa medijev do te problematike. Tak primer je bila ena izmed

oddaj *TV-Tednik*. V že posneti oddaji je nastopila članica lezbične sekcije Škuc-LL²¹, ki je spregovorila o zakonodaji in nujnem pravnem varstvu istospolnih parov, ter gejevski par, ki je pripovedoval svojo osebno, intimno zgodbo o partnerskem odnosu dveh gejev. Potem ko so prispevek že avtorizirali sodelujoči, se je urednik odločil, da bo iz prispevka izločil tisti del, ki govori o zakonodaji. Necenzurirana verzija se je znašla v tako imenovanem »bunkerju«, na TV pa smo imeli priložnost videti novo, sfrizirano verzijo, ki osvetljuje zgolj osebne, ne pa tudi političnih kontekstov problematike istospolnih skupnosti.²²

Če parafraziram Lauro Cottingham, lahko povzamem, da po eni strani številne reprezentacije homoseksualcev v slovenskih medijih (*za*)igrajo *ritual izginjanja* (primer reprezentiranja gejev v povezavi z aidsom), po drugi strani pa gre (pri reprezentaciji transvestitov, Mr. Gaya ipd.) sicer za poskus rušenja tabujev v zvezi s homoseksualnostjo, hkrati pa tudi za vzpostavljane novih napačnih pogledov, saj mediji s svojim senzacionalističnimi upodobitvami lezbijke, geje, transgenderje in transvestite umeščajo v frivolni kontekst spektaklov in tako iz homoseksualcev ustvarjajo svojevrstne gladiatorje v areni *show-businessa*, osme potnike v *mainstream* kulturi, frike, čudake in prikazni, za katere se zdi, da je njihovo življenje prepovedana igra prepovedanih strasti. To pa je reprezentacija, ki učinkovito zamegljuje diskriminacijski kontekst, v katerem poteka dejanska gejevska in lezbična eksistenca.

Literatura:

- ANGERER, L., M. (1996): *The body of gender: Telesa, spoli, identitete*. V: ZAJC, M. (ur.): *Audio-vizualni mediji in identitete*. Ljubljana, Slovenska kinoteka.
- BRAIDOTTI, R. (1994): *Nomadic Subjects: Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory*. New York, Columbia University Press.
- CASE, E. S. (1996): *The Domain Matrix: Performing Lesbian at the End of Print Culture*. Bloomington, Indianapolis, Indiana University Press.
- COTTINGHAM, L. (1997): *Biti lezbijka je tako šik . . . da pravzaprav sploh nismo več lezbijke*. V: VELIKONJA, N. (ur.): *Nelagodje doma: homoseksualnost na ulici*. ČRKZ, št. 185, Ljubljana, Študentska založba.
- GREIF, T. (1999): *Istospolna usmerjenost - integralni del demokratične družbe*. Ljubljana, Lesbo.
- GRŽINIČ, M. (1997): *Rekonstruirana fikcija*. Ljubljana, Študentska založba.
- HARAWAY, J. D. (1999): *Opice, kiborgi in ženske*. Ljubljana, Študentska založba.
- de LAURETIS, T. (1987): *Technologies of Gender*. Bloomington, Indianapolis, Indiana University Press.

- LIVINGSTON, I. (1997): *Indiscretions: of body, gender, technology*. V: TERRY, J., CALVERT, M. (ur.): *Gender and Technology in Everyday Life*. London, New York, Routledge.
- MERCHANT, C. (1997): *Women and Ecology*. V: KEMP, S., SQUIRES, J. (ur.): *Feminisms*. Oxford, New York Oxford University Press.
- TRATNIK S. (1995): *Queer: teorija in politika spolnega izobčenstva*. V: VELIKONJA, N. (ur.): *Gejevske in lezbične študije*. Ljubljana, ČKZ, št. 177, Študentska založba.
- VELIKONJA, N. (1998): *Akadska devetdeseta: Judith Butler*. Ljubljana, Lesbo.
- VELIKONJA, N. (1997): *Pragmatični zakon*. V: LUKŠIČ, I. (ur.): *Teorija in praksa*. Ljubljana, št. 4, FDV.
- WAKEFORD, N. (1997): *Networking Women and Grrrls with information/Communication Technology*. V: TERRY, J., CALVERT, M. (ur.): *Gender and Technology in Everyday Life*. London, New York, Routledge.
- WEIBEL, P. (1996): *Identiteta v času tehnotransformacije*. V: ZAJC, M. (ur.): *Audio- vizualni mediji in identitete*. Ljubljana, Slovenska kinoteka.
- WILDING F. (1998): *Where is the Feminism in Cyberfeminism?* V: DEEPWELL, K. (ur.): *Revija n.paradoxa*, št. 2. London.